

เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจิวต์ มิลล์ กับ
ปรัชญาภควัตคีตา: การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ
The Criterion of Goodness in John Stuart Mill's Utilitarianism
and in the Bhagavad-Gita Philosophy: A Comparative Study

กิงมาศ ทังสุวรรณ
Kingmas Thangsuwan^๑

Received: March 13, 2020

Revised: November 13, 2020

Accepted: November 14, 2020

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจิวต์ มิลล์กับปรัชญาภควัตคีตาซึ่งผลการวิจัยพบว่า ปรัชญาทั้งสอง ถือว่า การกระทำที่เกิดจากการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้นผิด เพราะ ความเห็นแก่ตัวเป็นบ่อเกิดของปัญหาทั้งหลาย แต่ปรัชญาทั้งสองเห็นต่างกัน ๔ ประเด็น คือ ๑. ความหมายของความดี กล่าวคือ มิลล์นิยามความดีว่า ความสุขหรือความพอใจ แต่คิตานิยามความดีว่า การมีเจตนาบูชาพระเจ้า ๒. เหตุเกิดของความดี มิลล์เห็นว่า ความดีเกิดจากมนุษย์ ๒ ปัจจัย คือ (๑) สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความคิดและการกระทำของมนุษย์และ (๒) มโนธรรม คือ ความรู้สึกหรือความสำนึกที่เกิดจากการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จูงใจให้มนุษย์เลือกทำหน้าที่ของตนเอง ส่วนคิตาถือว่าความดีเกิดจากพระเจ้าผู้เดียว ๓. วิธีการตัดสินความดี กล่าวคือ มิลล์พิจารณาที่ผลของการกระทำ ซึ่งคือ ความสุขหรือประโยชน์ส่วนรวม ส่วนคิตาพิจารณาจากการมีเจตนาบูชาพระเจ้า และ ๔.ผลที่ได้รับจากการทำความดี กล่าวคือ มิลล์ถือว่า ผลของการกระทำคือ ความสุขหรือประโยชน์ส่วนรวม ส่วนคิตา ถือว่า จุดหมายของการกระทำคือ พระเจ้า

คำสำคัญ : เกณฑ์ตัดสินความดี, ปรัชญาประโยชน์นิยม, ปรัชญาภควัตคีตา,

---

^๑ สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Abstract

This thesis dissertation was aimed at studying and comparing the Criterion of Goodness between John Stuart Mill' Utilitarianism and the Bhagavad-Gita Philosophy. According to the findings, both philosophies consider any actions with a goal for personal benefit to be wrong actions, because the selfishness creates problems for society. However, both philosophies recognize differences on the following four issues: 1. Definition of Goodness- Mill' Utilitarianism defined goodness as happiness or satisfaction. However, Gita defined goodness as the intention to worship God; and 2. Cause of Good- According to Mill' Utilitarianism , goodness originated from human with the following two factors: (1) Environmental influence on human' s thoughts and actions; (2) Conscience or awareness of being part of society motivating human to choose to perform tasks. On the other hand, Gita considered goodness to come from only God; and 3. The Criterion of Goodness- Mill' Utilitarianism considered the effects of actions, which are happiness or public benefits, while Gita considered intention to worship God; and 4. Effects of Goodness - Mill' Utilitarianism considered happiness or public benefits, while Gita considered the effect of actions, which is God.

Keywords: The Criterion of Goodness, Utilitarianism,
The Bhagavad-Gita Philosophy

๑. ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

ประโยชน์หรือความสุขนั้นเป็นสิ่งที่เป็เป้าหมายของการกระทำของมนุษย์ทุกคน อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ทุกคนด้วย ดังนั้นจึงทำให้เกิดปัญหาในการตัดสินใจการกระทำของมนุษย์ว่า การกระทำใดถูกหรือผิดอย่างไร หรือกล่าวได้ว่า หลักการหรือวิธีการและผลลัพธ์ที่ได้นั้น อย่างไรคือสิ่งที่ต้องพิจารณามากกว่ากัน

ประโยชน์นิยมเป็นปรัชญาตะวันตกที่พิจารณาผลของการกระทำมากกว่าหลักการหรือเจตนา แต่ผลของการกระทำนั้นจะต้องเป็นประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นกับส่วนรวมหรือสังคมให้มากที่สุด ซึ่งทัศนะของมิลล์ กล่าวว่า การกระทำที่ได้นั้นเป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดความสุขมากที่สุดกับคนจำนวนมากที่สุด ความสุขถือเป็นเกณฑ์ตัดสินการกระทำว่าการกระทำนั้นถูกหรือผิดผู้กระทำจะต้องวางตัวเป็นกลางโดยให้ความสำคัญกับประโยชน์ของตนเองเท่ากับประโยชน์ของ

ส่วนรวม อีกทั้งยังต้องมีความรอบคอบในการพิจารณาและตัดสินใจเลือกทำในสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์หรือความสุขมากที่สุดนั่นเอง^๒

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นว่า ทศนะของประโยชน์นิยมเห็นตรงข้ามกับปรัชญาภควัทศิตา ซึ่งเป็นปรัชญาสำนักหนึ่งของอินเดียที่เห็นว่า เจตนาของการกระทำเป็นสิ่งที่สำคัญมากกว่าผลของการกระทำ ปรัชญา ภควัทศิตาเห็นว่า การกระทำที่ดีนั้น คือ การกระทำที่มีเจตนาที่ทำไปเพื่อพระเจ้าโดยไม่มุ่งหวังผลตอบแทนใดๆเพื่อตนเองทั้งสิ้น เป็นการกระทำที่มีเจตนาเพื่อบูชาพระเจ้า มีศรัทธาในพระเจ้า ทำหน้าที่เพื่อหน้าที่ หรือกล่าว ได้ว่า หน้าที่นั้นเป็นจุดหมายของการกระทำในตัวเอง และเน้นหลักกฎแห่งกรรมที่มีพระเจ้าเป็นผู้วางกฎและตัดสินผลของการกระทำของมนุษย์ที่เกิดจากเจตนาที่แท้จริงว่าทำด้วยความศรัทธาในพระเจ้าหรือไม่ และมีการปฏิบัติตามหลักโยคะเพื่อเข้าร่วมเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า (อาตมัน) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดในการพ้นทุกข์โดยสิ้นเชิง ไม่ตกอยู่ภายใต้การเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป^๓

แนวคิดของปรัชญาทั้งสองมีทศนะที่เน้นหลักจริยศาสตร์ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีของปรัชญาทั้งสอง เพราะ ปรัชญาทั้งสองต่างก็มีจุดหมายที่อยากให้มนุษย์ประพฤติตนเป็นคนดีมีคุณธรรมประจำใจ เพียงแต่ทั้งสองทศนะนั้นต่างมีเกณฑ์ตัดสินการกระทำที่แตกต่างกันในเรื่องที่ว่าเจตนา กับผลของการกระทำ อย่างไหนควรพิจารณามากกว่ากัน ซึ่งการวิเคราะห์เปรียบเทียบของปรัชญาทั้งสองทศนะนั้นจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องว่า ปรัชญาทั้งสองมีความเหมือนหรือต่างกันอย่างไร อีกทั้งยังเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจศึกษาปรัชญาตะวันตกและปรัชญาอินเดีย และมองเห็นความสำคัญของการศึกษาปรัชญาสำนักต่าง ๆ ด้วย

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจิวต์ มิลล์ กับปรัชญาภควัทศิตา: การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ” สำหรับวัตถุประสงค์ที่ต้องการนำเสนอในบทความนี้มี ๓ ข้อ คือ

- ๑) เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจิวต์ มิลล์
- ๒) เพื่อศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาภควัทศิตา

^๒ John Stuart Mill, *Utilitarianism*, 7th ed. (London: Longmans, Green, and Co. 1879, 2004)

^๓ John Stuart Mill, *Utilitarianism*, 7th ed. (London: Longmans, Green, and Co. 1879, 2004)

^๔ สุขสันต์ จันทะโชโต, การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาและปรัชญาภควัทศิตา, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘, หน้า ๒๙-๖๑.

๓) เพื่อศึกษาเชิงเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัตคิตา

๓. วิธีการดำเนินการวิจัย

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ใช้วิธี

๓.๑) การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยทางเอกสาร (Documentary Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทั้งที่เป็นปฐมภูมิ (Primary) และทุติยภูมิ (Secondary) นำข้อมูลที่ได้จากเอกสารชั้นปฐมภูมิและทุติยภูมิมารวบรวม เรียบเรียง ตลอดจนถึงวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

๓.๒) การวิจัยนี้เป็นรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลและเสนอการวิจัย โดยการตีความในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive)

๓.๓) ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาในเอกสารปฐมภูมิและทุติยภูมิที่กล่าวถึงเกณฑ์ตัดสินความดี โดยเน้นเฉพาะที่เกี่ยวกับปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และปรัชญาภควัตคิตาเป็นหลัก

๓.๔) ผู้วิจัยทำการเรียบเรียงข้อมูลที่ได้จากการศึกษา และเรียบเรียงแนวคิดที่เกี่ยวกับเกณฑ์ตัดสินความดี และกำหนดแบ่งเป็นหัวข้อย่อยในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

๓.๕) ผู้วิจัยได้ได้ศึกษาเชิงเปรียบเทียบตามที่กำหนดแบ่งเป็นหัวข้อย่อยแต่ละบทในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

๔. ผลการวิจัย

จากการศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีของปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัตคิตาใน ๕ ประเด็น คือ ๑. ความหมายของความดี ๒. เหตุเกิดของความดี ๓. ลักษณะของความดี ๔. วิธีการตัดสินความดี และ ๕. ผลที่ได้รับจากการทำความดี พบว่า ปรัชญาทั้งสองมีแนวคิดที่ตรงกัน ๑ ประเด็น คือ ลักษณะของความดี: การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน กล่าวคือ ลักษณะของความดีตามแนวคิดของมิลล์นั้นไม่ใช่ความสุขจำนวนมากที่สุดของผู้กระทำ แต่เป็นความสุขจำนวนมากที่สุดของทุกคน แนวคิดของมิลล์ ไม่ได้ให้มนุษย์ใช้ความเห็นแก่ตัวมากำหนดหลักของการกระทำ หรือกล่าวได้ว่า ทั้งตนเองและสังคมต่างก็ได้รับความสุขหรือประโยชน์ เพราะเห็นว่าตนเองซึ่งเป็นผู้กระทำความสุขหรือประโยชน์มีค่าเท่ากับคนอื่น ส่วนลักษณะของความดีของคิตาคือการทำหน้าที่เพื่อหน้าที่โดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆทั้งสิ้น เป็นการกระทำเพื่อเป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้า ซึ่งเป็นหนทางเดียวที่จะนำพาตนเองให้พ้นทุกข์ได้ ต้องละเว้นการกระทำที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตน เพราะ ความเห็นแก่ตัวเป็นบ่อเกิดของความทุกข์หรือปัญหาทั้งหลาย อีกทั้งคิตายังเห็นว่า ผู้ที่มีความสม่ำเสมอกับทุกสิ่งที่ผ่านมาไม่ว่าดีหรือ

ร้ายทหรือผู้ที่มีเมตตากรุณาอย่างแท้จริงนั้น เป็นผู้ที่ไม่มุ่งหวังสิ่งใดตอบแทนเพื่อประโยชน์ส่วนตน กล่าวโดยสรุป ทั้งสองฝ่ายถือว่า การกระทำที่เกิดจากการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้นผิด นอกจากแนวคิดที่เห็นตรงกันดังที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปรัชญาทั้งสองก็มีแนวคิดที่เห็นต่างกัน ๔ ประเด็น คือ ๑. ความหมายของความดี แนวคิดของมิลล์นิยามความดีว่า ความดีคือความสุขหรือความพอใจ ส่วนคิตานิยามความดีว่า ความดีคือ การมีเจตนาบูชาพระเจ้า ๒. เหตุเกิดของความดี คิตาถือว่า พระเจ้าเป็นแหล่งกำเนิดของความดี แต่แนวคิดของมิลล์เห็นว่า ความดีเกิดจาก มนุษย์ด้วยปัจจัย ๒ อย่าง คือ ๑. สิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวมนุษย์ที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ในการเลือกทำสิ่งที่เป็ประโยชน์กับสังคมโดยไม่หวังผลประโยชน์ส่วนตน และ ๒. มโนธรรม เป็นความรู้สึกทางสังคมของมนุษย์ที่ผลักดันหรือจูงใจให้มนุษย์ทำตามหน้าที่ของตนเองหรือเลือกทำตามกฎศีลธรรมต่อไป ๓. วิธีการตัดสินความดี กล่าวคือ มิลล์พิจารณาที่ผลของการกระทำ ซึ่งคือความสุข หรือประโยชน์มากที่สุดกับคนจำนวนมากที่สุด ส่วนคิตาตัดสินที่การมีเจตนาที่ทำทุกอย่างเพื่อพระเจ้า และ ๔. ผลที่ได้รับจากการทำความดี กล่าวคือ แนวคิดของมิลล์ ถือว่า การกระทำใด ๆ ก็ตามของมนุษย์มีจุดหมายหรือผลของการกระทำอยู่ที่ความสุข หรือประโยชน์ ของส่วนรวม ซึ่งต่างจากคิตาที่มีจุดหมายของการกระทำเกี่ยวข้องกับพระเจ้า เพราะคิตาถือว่า การกระทำใด ๆ ก็ตามที่จะเรียกได้ว่าเป็นความดีนั้นต้องเป็นการกระทำที่ผู้กระทำละผลของการกระทำทำให้พระเจ้า ผู้ซึ่งเป็ความดีอันสูงสูดนั้นเอง

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์กับปรัชญาภควัทคิตานั้น พบว่า ปรัชญาทั้งสองมีจุดหมายที่อยากสอนให้มนุษย์ทุกคนเป็นคนดี มีเมตตากรุณา รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น โดยเฉพาะการมีจิตสำนึกต่อหน้าที่ของตนเองและการไม่มุ่งหวังผลประโยชน์ส่วนตนใด ๆ ทั้งสิ้น การทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดด้วยความซื่อตรงและรอบคอบนั้น แสดงให้เห็นว่า เราต้องใช้สติในการพิจารณาก่อนลงมือทำอยู่เสมอว่าสิ่งใดควรหรือไม่ควรทำ และเห็นว่าถ้าเราละเลย ไม่ปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี ผู้อื่นก็จะได้รับความเดือดร้อนไปด้วย ดังนั้นเราจึงควรเลือกทำหน้าที่ของตนเองให้ดีต่อไป ไม่ว่าจะมีปัญหาหรืออุปสรรคใด ๆ ก็ตาม

นอกจากนี้ ปรัชญาทั้งสองยังได้สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิตของมนุษย์ด้วยหลักทางสายกลาง รู้จักคำว่า พอดี มีความพอเพียงในความต้องการทุกๆด้านในชีวิต ไม่มุ่งแสวงหาสิ่งทีเกินความจำเป็นสำหรับชีวิตของตนเอง หรือเกินความสามารถที่ตนเองจะหามาได้ เพราะ สิ่งทีเกินความจำเป็นหรือสิ่งฟุ่มเฟือยและสิ่งทีเกินวิสัยที่จะหามาได้นั้นเป็นทีมาของความเห็นแก่ตัว และทำให้มนุษย์ละเลยที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี ปรัชญาทั้งสองสอนให้มนุษย์รู้จักเลือกในสิ่งทีถูกต้องและเหมาะสม เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่นเพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างปกติราบรื่นนั่นเอง

กล่าวโดยสรุปแล้ว ปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์กับปรัชญาภควัทคิตานั้นมีหลักสำคัญอยู่ที่การมีมโนธรรมสำนึกที่จะปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้ดี คิดและทำเพื่อผู้อื่นอยู่

เสมอ ไม่หลงยึดติดกับสิ่งที่เกินความจำเป็นหรือฟุ่มเฟือยและมีความพอใจในสิ่งที่ตนเองมี ยินดีในสิ่งที่ตนเองได้ ที่สำคัญทั้งสามอย่างนี้ถือเป็นหลักที่สอนให้คนเลือกทำแต่ความดีและพร้อมที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าให้กับสังคมและโลกต่อไปได้

๖. องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัทศิตา ทำให้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่คือ ปรัชญาทั้งสอง แม้มีวิธีการตัดสินการกระทำและเป้าหมายสูงสุดต่างกัน กล่าวคือ ปรัชญาประโยชน์นิยมของมิลล์ตัดสินการกระทำที่ผลของการกระทำ ซึ่งถือเป็นจุดหมายสูงสุดด้วยเช่นกัน นั่นคือ ความสุขหรือประโยชน์ส่วนรวม ส่วนคิตาตัดสินการกระทำที่เจตนาบูชาพระเจ้าและพระเจ้ก็เป็นจุดหมายสูงสุดของการกระทำเช่นกัน แต่ปรัชญาทั้งสองก็เห็นตรงกันว่า การกระทำที่เกิดจากการคำนึงถึงประโยชน์ส่วนตนนั้นผิด เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นบ่อเกิดของความทุกข์หรือปัญหาทั้งหลาย ดังตารางต่อไปนี้

เปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัทศิตา^๔

เกณฑ์ตัดสินความดี	ปรัชญาประโยชน์นิยมของมิลล์	ปรัชญาภควัทศิตา
๑. ความหมายของความดี	ความสุข หรือความพอใจ	การมีเจตนาบูชาพระเจ้า
๒. เหตุเกิดของความดี	สิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อมนุษย์ และมโนธรรมที่อยู่ในใจมนุษย์	พระเจ้า
๓. ลักษณะของความดี	การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน	การไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
๔. วิธีการตัดสินความดี	ผลของการกระทำ: ประโยชน์ส่วนรวม	เจตนาของการกระทำ: การบูชาพระเจ้า
๕. ผลที่ได้รับจากการทำความดี	ประโยชน์ส่วนรวม	พระเจ้า

๗. สรุป

ปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัทศิตา มีหลักการสำคัญอยู่ที่การมีจิตสำนึกที่จะทำหน้าที่ของตนเองที่มีในสังคมให้ดีที่สุด ซึ่งถือเป็นการทำประโยชน์ส่วนรวม เพราะเห็นว่า ถ้าละเลยหรือไม่ทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุดแล้ว ก็จะทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน และก่อให้เกิดเป็นปัญหาสังคมมากมายตามมา

^๔ เกณฑ์ตัดสินความดีในปรัชญาประโยชน์นิยมของจอห์น สจ๊วต มิลล์ กับปรัชญาภควัทศิตา: การศึกษาเชิงเปรียบเทียบ

๘. ข้อเสนอแนะ

ในโลกยุคปัจจุบัน เราจะพบว่า มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างมากมายและรวดเร็วเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์ วิทยาการและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าและทันสมัยนั้นให้ความสะดวกสบายกับชีวิตของมนุษย์ อีกทั้งยังช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ให้ดีขึ้น ดังนั้น การพิจารณาเรื่องของประโยชน์ส่วนรวมตลอดจนสังคมโลก จึงเป็นสิ่งที่ต้องให้ความสำคัญมากที่สุด เพื่อที่ชีวิตของมนุษย์นั้นจะได้พบกับประโยชน์สุขอย่างแท้จริง จึงขอเสนอประเด็นที่น่าสนใจและเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจในปรัชญาประโยชน์นิยมและปรัชญาภควิทยา ดังต่อไปนี้

๖.๑) จากการศึกษาผลการวิจัยนี้พบว่า ความยุติธรรมและการมีสำนึกในหน้าที่ของตนเองนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมหรือส่วนรวมได้รับประโยชน์หรือความสุขอย่างแท้จริง ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางในการนำไปปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมในชีวิตประจำวัน

๖.๒) จากการศึกษาผลการวิจัยนี้พบว่า ปรัชญาภควิทยานั้นเรื่องของการกระทำเป็นสิ่งสำคัญ ดังนั้นจึงควรมีการศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในสาขาปรัชญาและศาสนาต่อไป

๖.๓) จากการศึกษาผลการวิจัยนี้พบว่า ประโยชน์นิยมของมิลล์และปรัชญาภควิทยานั้นเน้นให้มนุษย์ทำเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและใช้ชีวิตด้วยการดำเนินตามหลักสายกลาง ดังนั้นจึงเห็นว่า ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเพิ่มพูนองค์ความรู้ทางสาขาปรัชญาและศาสนาต่อไป

บรรณานุกรม

สุขสันต์ จันทะโชโต. การศึกษาเปรียบเทียบเกณฑ์ตัดสินทางจริยธรรมในพุทธปรัชญาและปรัชญาภควิทยา. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

พระมหาอำนาจ สงวนกลาง. การศึกษาวิเคราะห์หลักประโยชน์นิยมของพุทธปรัชญาเถรวาท. รายงานการศึกษาอิสระปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา, มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๔.

Mill J.S. **Utilitarianism**. 7th ed. London: Longmans, Green, And Co. 1879, 2004.